

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Joannis Bonaë, Eminentissimi S. R. E. Titulo S. Bernardi
Ad Thermas Cardinalis Presbyteri Opera Quotquot
hactenùs separatim edita fuerê Omnia**

Bona, Giovanni

Antverpiae, 1677

Cap. X. De Missa Ambrosiana. A quo fuerit instituta. Ordo ejus describitur.
Aliquot ritus peculiare Ecclesie Mediolanensis.

urn:nbn:de:hbz:466:1-10805

Et curationem omnibus languentibus,
 Et surgant e lectulis
 Corpora jacentia in angustiis.
 Et ille qui fecit de labore suo
 Indigentibus ac pauperibus
 Opus gratia tua.
 Habitare facias in habitaculo ejus benedictiones.
 Et illorum qui attulerunt oblationes
 Et primitias ad templum sanctum,
 Oblationes acceptentur,
 Ac peccata dimittantur.
 Benedic fruges anni,
 Ac semina & fructus custodiantur,
 Et a noxiis prohibeantur.
 Et edant esurientes,
 Et gratias agant tibi.
 Recordamur in oratione
 Super incensum hoc suavitatum
 Annuntiationis tuae Domine & conceptionis,
 Nativitatis & nutritionis tuae,
 Et crucifixionis tuae pro nobis,
 Mortis & sepulturae tuae,
 Excitationis ac resurrectionis tuae,
 Ascensionis tuae in caelum,
 Ac sessionis tuae ad dexteram,
 Et totius dispensationis tuae,
 Quam operata est apud nos voluntas tua.
 Et parentem ac magistrorum nostrorum,
 Qui fatigati sunt, & laboraverunt, & docuerunt nos,
 Et ostenderunt nobis viam vitae,
 Ut ambularemus in ea in domum Regni.
 Et mortuorum ac defunctorum,
 Qui induerunt te ex baptismo,
 Et participes fecisti eos per pietatem tuam corpore tuo,
 Et sanguine tuo sancto.
 Et omnes qui dixerunt, Recordamini nostri
 In oratione propter Dominum nostrum.
 Visita eos Domine pietate tua.
 Et per miserationem misericordiae tuae
 Sit à thesauro tuo,
 Per orationem beatae Mariae
 Matris qua genuit te,
 Et per orationem Martyrum benedictorum,
 Qui interfecti sunt propter te,
 Et Sanctorum ac Justorum
 Qui placent tibi odore incensorum suorum,
 Patris, & Filii, & Spiritus Sancti,
 Unus Deus verus,
 Tibi gloria, ac super nos misericordia tua,
 In omni momento in saecula. Amen.

IX. Erunt fortassis & aliae gentes peculiari-
 bus & diversis utentes consuetudinibus, sed ut
 verba usurpem Nicephori Christi lib. 12. c. 34.

Valde mihi laboriosum & difficile esset, variantes
 per urbes & regiones omnes Ecclesiarum consuetu-
 dines enumerare & perscribere: id enim omnino ste-
 ri nequit. Abraham Ecchellensis in petis ad Ca-
 talogum Hebediesu pag. 134. numerari ait apud
 Orientis Christianas gentes supra quinquaginta
 Liturgias partim communes, partim proprias
 singularum gentium; ex his autem extare penes
 se triginta & unam, quae sic ab eo recensentur:
 Una S. Jacobi, duae duodecim Apostolorum
 nomine, major scilicet ac minor; duae S. Petri,
 una S. Joannis Evangelistae, una S. Marci, praeter
 terea S. Dionysii Aetopagitae, S. Sixti Papae,
 Julii Romani Pontificis, S. Joannis Chryso-
 stomi, S. Basilii, S. Cyrilli Alexandrini, S. Jaco-
 bi Nisibensis, S. Gregorii Theologi, D. Joannis
 Maronis Patriarchae Antiocheni, alterius Joan-
 nis Patriarchae Antiocheni, Eustathii item Pa-
 triarchae Antiocheni, Mosis Barcephae, Jacobi
 Edesseni, Philoxeni, Eleazari Episcopi Babylo-
 nis, Marutae Episcopi Tagritensis, Thomae Gi-
 armachitae, Matthaei Pastoris, Joannis Barsufan,
 Nestorii, Theodoretii, Diodori, Narsis, Barfo-
 mae. Gabriel quoque Sionita in epistola praeci-
 tata se habere codicem M. S. testatur est sexdecim
 Anaphoras, seu Liturgias complectentem, qua-
 rum prima adscribitur Xysto Pontifici Romano,
 secunda Joanni Evangelistae, 3. Petro Principi
 Apostolorum, 4. duodecim Apostolis, 5. Jaco-
 bo fratri Domini, 6. Sancto Marothae, 7. Diony-
 sio, quem Barselibaenum nuncupant, 8. Joanni
 Chrysostomo, 9. Matthaeo Pastori, 10. Joanni
 Patriarchae cognomento Barsufan, 11. Eusta-
 thio, 12. Marco Evangelistae, 13. Proclo Epif-
 copo Byzantino discipulo S. Joannis Chryso-
 stomi, 14. Mosis Barcephae, 15. Phillixino, 16.
 Julio Pontifici Romano. Duae in Bibliotheca
 Patrum postremae editionis reperiuntur, Grego-
 rii Nazianzeni & Cyrilli Alexandrini nomine
 praenotatae, quas Victorius Scialach ex textu
 Arabico Latinas fecit.

CAPIT. X.

De Missa Ambrosiana. A quo fuerit insti-
 tuta. Ordo ejus describitur. Aliquot Ri-
 tus peculiare Ecclesiae Mediolanensis.

I. DE Ritibus Mediolanensis Ecclesiae multa
 descripsit Ambrosiani collegii Doctor Joseph
 Viccomes, lib. 2. de Ritibus Missae, quae nec
 Zz appro-

approbare, nec refellere in animo est. Ait illos à S. Barnaba Apostolo institutos, à S. Mirocle- te auctos, à S. Ambrosio illustratos, ideòque Ambrosianos post ejus decessum dici cœpisse: cumque de illis abolendis ageretur, miraculis approbatos fuisse. Ad hæc autem probanda, cum multa sibi suppetere testimonia asserat, nullum tamen profert, præter Galvanœum & Beroldum, quos inquit in instructissima Bibliotheca Ambrosiana, & in tabulario ecclesiæ Metropolitanæ MSS. asservari. Sed isti ignoti scriptores sunt, quorum auctoritas quanti ponderis sit, aliis discutiendum relinquo. Nescio enim qua ætate vixerint, & quo nixi fundamento ea scripserint, quæ Vicecomes ex illis refert. Quod verò attinet ad Missæ Ambrosianæ institutionem, de qua nobis sermo est, Walfridus Strabo ante annos octingentos Ambrosio adscribit *lib. de reb. Eccles. cap. 22.* his verbis, *Ambrosius Mediolanensis Episcopus tam Missæ, quam cæterorum dispositionem officiorum suæ ecclesiæ & aliis Liturgiis ordinavit. Quæ & usque hodie in Mediolanensi tenentur Ecclesia.* Straboni autem suffragatur illius Ecclesiæ & totius Italiæ traditio, à qua sine evidenti ratione recedendum non est. Sed siue Ambrosius, siue alius antiquior eos ritus instituerit, id pro certo habendum, non fuisse à mutationibus immunes, quas aliis contigisse supra ostendimus. Fuerunt enim ab Archiepiscopis aucti sæpius, & aliqua ex parte innovati, ut perspicuum erit antiqua Missalia cum recentioribus conferenti.

II. Ordo autem Missæ Ambrosianæ hic est. Sacerdos Missam celebraturus stans in infimo altaris gradu signat se signo crucis, tum Psalmo *Judica me Deus* cum antiphona alternatim recitato, dicit Versum, *Constemini Domino quoniam bonus*, respondentq; Ministri, *Quoniam in sæculum misericordia ejus.* Et immediate sequitur confessio more Romano. Ea peracta dicit Versus, *Adjutorium nostrum in nomine Domini, & Sit nomen Domini benedictum;* post quos secretò recitat hanc orationem: *Roga te altissime Deus Sabaath, Pater Sancte, ut pro peccatis meis possim intercedere & astantibus veniam peccatorum promereri, ac pacificas singulorum hostias immolare.* Mox accedens ad altare dicit aliam orationem, *Oramus te Domine,* ut in Romano. Deinde in cornu Epistolæ legit *Ingressam*, quæ est veluti Introitus Romanus, sed sine Psalmo, sine Gloria, & sine repetitione. Eâ finita dicit, *Dominus vobiscum,* non se vertens ad populum, statimque sequitur *Gloria in Excelsis*, si dici debeat, postea ten *Kyrie eleison,* & iterum

Dominus vobiscum. Sequitur Oratio super populum una vel plures, ut ordo officii postulat, & rursus dicit, *Dominus vobiscum.* Legit deinde Epistolam, & post eam *Alleluja* & Versum, vel cantum sine *Alleluja* pro ratione temporis. Diebus vero Dominicis & aliis solemnioribus ante Epistolam legitur Lectio una ex veteri Testamento cum Psalmello, ut vocant, instar Gradualis Romani. Post Epistolam præmissa oratione, *Munda cor meum,* dicit *Dominus vobiscum,* seque signans in fronte, ore, & pectore ait, *Lectio S. Evangelii* &c. & dum respondetur *Gloria tibi Domine,* inclinans versus Crucem petit benedictionem, quæ est similis Romanæ: tum legit Evangelium. Eo lecto in medio altaris dicit *Dominus vobiscum,* ter *Kyrie eleison,* atque iterum *Dominus vobiscum.* Legit deinde Antiphonam post Evangelium, & tertio repetit *Dominus vobiscum:* tum ait *Pacem habete,* cui respondetur, *Ad te Domine.* Subjungit quartò *Dominus vobiscum,* & orationem siue Collectam unam vel plures, quas vocant super sindonem, clara voce. Mox accipit patenam cum hostia & eam offert, insusque vino & aqua in calicem, ipsum quoque offert: & super oblata recitat aliquot orationes, post quas legit Offertorium, & post ipsum ait *Dominus vobiscum,* & si Credo dicendum sit, hoc loco dicitur. Postea præmissa *Dominus vobiscum,* dicit clara voce unam vel plures orationes nostris Secretis similes. Sequitur Præfatio singulis feriis & festis propria: tum Canon idem cum Romano, paucis quibusdam verbis exceptis, quæ infra suo loco notabuntur. Immediate ante consecrationem priusquam dicat, *Qui pridie,* accedit ad cornu Epistolæ, & summitates digitorum lavat & extergit nihil dicens. Canone autem perfoluto usque ad orationem Dominicam exclusivè frangit hostiam, & particulam in calicem missa legit Confractorium, & est quedam Antiphona in singulis Missis diversa: statimque subdit, *Oremus. Præceptis salutaribus moniti,* cum oratione Dominica, & *Libera nos quæsumus Domine,* alta voce. His finitis ait, *Pater & communicatio Domini nostri, Jesu Christi sit semper vobiscum:* cui respondetur, *Et cum spiritu tuo.* Dicit deinde, *Offense vobis pacem,* & respondetur, *Deo gratias.* Tum recitat tres orationes ante communionem, dictoque *Domine non sum dignus,* communicat se corpore & sanguine Domini: & facta purificatione dicit in cornu Epistolæ *Transitorium,* quod idem est ac Romanis *Communio,* *Dominus vobiscum,* & unam vel plures oratio-

orationes post communionem. Subdit iterum, *Dominus vobiscum*, ter *Kyrie eleison*, & in medio altaris signat se dicens, *Benedicat & exaudiat nos Deus*. Respondetur, *Amen*. Sequitur *Procedamus in pace*. Respondetur, *In nomine Christi*. Mox ait, *Benedicamus Domino*, & responso *Deo gratias*, dicit orationem *Placeat tibi*, benedictione populum, & legit initium Evangelii secundum Joannem. Denique recedit dicens Canticum *Benedicite* more Romano. In Missis solemnibus altare, & oblata incensant, sicut Romani solent.

III. Cæterum Ambrosiani nunquam dicunt *Agnus Dei* nisi in Missa pro Defunctis. Textus Scripturarum quas legunt in Missa non semper congruit cum editione vulgata: in his enim, & præsertim in Psalmis utuntur peculiari versione quæ antiqua & Italica nuncupatur, de qua agam Libro II. Cap. III. In Dominicis Quadragesimæ dicto *Dominus vobiscum* post Ingressam, præces recitant pro Ecclesia, pro Pontifice & omni Clero, pro Imperatore & Rege, pro omni statu hominum, & pro diversis necessitatibus, Choro vel Ministro ad singulas respondente *Domine miserere*, vel *Kyrie eleison*. In die sancto Resurrectionis & per octavam in ecclesiis Collegiatis duas Missas cantant, unam pro baptizatis, alteram de Festo. Per totam Quadragesimam nullam habent Missam pro feriâ sextâ, nec celebrant ea die: idque omnino prohibuit S. Carolus in tertia Synodo Diocæsana Decreto 20. etiam funeris, vel exequiarum, sive alterius cuiusve rei occasione. Et in Synodo XI. hujus antiquæ consuetudinis hanc reddit rationem; quod illa dies plena mœroris sit ob acerbissimam Christi passionem; sacrificium verò spirituales populi læticiam præ se ferat. Tum statuit, ut illis diebus Crux in altari adoranda solemniter exponatur, & concio de passione Domini habeatur. In Ecclesia Metropolitana hoc inter cætera specialiter observatur, quod celebrans cantata oratione super sindonem medius inter Diaconum & Subdiaconum, præcedentibus duobus Acolythis cum duobus vasis argenteis, descendit ad ingressum Presbyterii, ubi recipit oblationes panis & vini more antiquo, quas duo senes de schola quam vocant S. Ambrosii, induti linteo albo, nigroque caputio cæteris senibus comitantibus offerunt, singuli videlicet tres hostias, & vasculum argenteum vino albo plenum. Post hæc descendens ad ingressum chori inferioris recipit mulierum oblationem: quas duæ rem se-

niores istem ceremoniis offerunt. Sunt & alia multa, quæ ab illa insigni & celeberrima Ecclesia speciali ritu observantur, sed pro meo instituto hæc pauca sufficiunt.

CAPUT XI.

De Missa Mozarabum. Cur Hispani dicti Mozarabes. Hujus ritus institutio. Hæreticorum fraude depravatur. Desiit tandem Romanis ritibus subrogatus. Quo tempore hæc mutatio contigerit, & de turbis ob eam exortis. A Francisco Ximeno restituitur. Describitur Missa Mozarabica, ejusque ritus.

I. Officium divinum, quo olim Hispania, & vicinæ gentes utebantur, Gothicum & Mozarabicum dictum est. Gothicum, quia originem habuit eo tempore, quo Reges Gothi ibidem dominabantur: Mozarabicum verò, quia cum Arabes Hispaniam penè omnem occupassent, Christiani *Mixtarabes*, & corrupto vocabulo Mozarabes, id est mixti cum Arabibus dicti sunt. Quidam à Muza Arabe, qui Toletum expugnavit, Christianos, qui in ea civitate remanserant, Muzarabes dictos autumant, sed prior etymologia præferenda, cui rerum Hispanicarum scriptores consentiunt. A quibus & quo tempore hoc officium institutum fuerit, incertum est. Baronius anno 633. ejus auctorem fuisse putat Isidorum Hispalensem. Cum enim Patres in Concilio quarto Toletano, cui præfuit Isidorus, congregati decrevisset Can. 2. per omnem Hispaniam & Galliciam unum & eundem modum servari in Missarum solemnitatibus, & in matutinis, ac vespertinis officiis, ipsi Isidoro, qui cæteris doctrina & sanctitate antecellebat, hoc munus ex Baronii conjectura emanatum fuit, ut ecclesiastica officia componeret, quibus omnes Hispaniarum Ecclesiæ deinceps uterentur. Confirmat Baronii assertionem inscriptio librorum, quibus hæc officia continentur. Sic enim inscribi solent, *Officium Gothicum, sive mixtum, secundum regulam S. Isidori, dictum Mozarabes*. Mihi autem, ne huic sententiæ statim adhæream, quædam sunt, quæ gravem ingerunt difficultatem. Nam primò in Missa S. Martini in oratione post nomina hæc verba leguntur; *Hunc virum, quem ætatis nostræ tempora*